

SOSYAL ADALET

Prof.Dr. Ali ÖZGÜVEN^(*)

Özet: "Sosyal Adalet" başlıklı makalenin amacı, sosyal bilim, sosyal devlet ve sosyal demokrasi ile sosyal adletin farklı yönlerini ve sosyal adaletin bugün dünyada uygulanıp uygulanmadığı açıklamaktır.

Abstract: The purpose of the article called "Social Justice" is to explain the differences between social science, social government, social democracy, and the other aspects of the social justice, as well as whether social justice can be applied in the world today.

"Sosyal Adalet" konusuna girmeden önce, Sosyal Adalet anlayışına ışık tutmak için, herkesin bildiği "Sosyal" ve "Adalet" kelimelerini (kavramlarını) bir kere daha hatırlamayayı, faydalı görüyoruz.

A- Sosyal Kelimesi:

- i-Topluma ait, toplumsal, toplumla ilgili olan: Sosyal düzen gibi,
- ii-Toplum kurallarına uygun olarak yaşayan kimse: Sosyal hayata uyan kimse.
- iii-Toplum halinde yaşayan bireylerden bir bölümünün oluşturduğu bir örgüt: sosyal sınıflar, sivil toplumlar gibi.

Sosyal kelimesi, bazen de, bir başka kelime ile birleşerek biraz daha farklı bir anlama bürünebilir.

-Sosyal Bilim: Bir ülkenin gelişmesi ve kalkınması, kesimlerarası (sektörlerarası) gelir dağılımı farklarını giderebilmesi için gerekli yolları gösteren bir bilimdir.

-Sosyal Devlet: Zayıfları koruyan, adil bir vergi politikası ve yine adil bir gelir dağılımı politikası izleyen, herkese iş bulmaya veya yaratmaya çaba harcayan bir devlettir. Nitekim 1982 Anayasamızın 2. maddesi şöyle diyor: "*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.*"

---

* İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

-Sosyal Demokrasi: Genel olarak, kişisel ve bölgesel büyük gelir farklarını gidermeyi, herkese iş bulmayı, insan hak ve hürriyetine, özgürlüğüne önem vermeyi amaç edinen, tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi önlemeye çalışan bir demokrasi şeklidir.

-Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta: Bireylerin hayatını güvence altına alma yollarıdır.

B-Adalet Kelimesi:

i-Kanun karşısında, haklı-haksız, suçlu-suçsuzu ayırarak doğru olanı belirleyen ahlak ilkesidir¹.

ii-Bireylerin, mahkemelerden, her bakımdan adil ve dürüst davranmasını umdukları bir mekanizmadır.

iii-Başkalarının haklarına saygılı olunmasını ve herkese hakkı olanın verilmesini gönülden isteyen bir ahlak ilkesidir.

iv-Renk, din, dil, kültür, mevki ve bilgi gibi..... farklı özelliklere rağmen, herkese eşit davranma ilkesidir.

Eski Yunan düşünürlerinden Eflatun'a göre adalet ancak ideal devlette gerçekleşebilir. Çünkü, ideal toplumda herkes kendi yerinde kendi işini yapacağı için özel çıkarlara yer verilmeyecektir. Böyle bir durumda bencilik faktörü de ortadan kalkmış olur.

Aristo, adaleti şöyle tanımlıyor: Adalet eylemlerin ve her türlü işlerin serbestçe yapılmasını sağlayan bir mekanizmadır. Yani adalet bir kimsenin hakkı olandan daha fazlasını almamasıdır. Daha fazla mal ve onur sahibi olmak isteyenler ise adaletsizliğe yol açarlar ve böylece adalet mekanizması saygınlığını kaybeder (ülkemizde olduğu gibi). Her ülkede adalet anlayışı farklı olmakla birlikte, her ülke halkına güven veren, saygınlık kazandıran adalettir.

Bir de Ortaçağda adalet anlayışına kısaca değinelim: Ortaçağda adalet daha etkili olduğundan malların mübadelelerinde bile adaletin varlığı adeta görülüyordu. Mesela, mübadelede bulunan iki taraf da memnun kalınca, değiştirilen mallar, aynı değerde veya aynı maliyetlerle üretilmiş demektir. Aynı maliyetlerde üretilmiş olmasa bile, taraflar mübadeleye razı olmuşlardır. Bir diğer söyleyişle, alıcı, aldığı malın değerini (fiyatını) ödüyor satıcı da aldığı paranın karşılığında talebe uygun ve kaliteli mal verdiğine inanıyor.

Karl Marx ise adaleti, iktisadi ve siyasi sınıf ilişkilerine dayandırarak, bir sınıfın öbür sınıf üzerindeki egemenliğini, hukuk düzeninde sağlayan bir üst yapı olarak açıklamaktadır.

Şimdi de *sosyal adalet* konusuna geçebiliriz.

Sosyal adalet, laik, demokratik rejime, insan hak ve hürriyetine, dini inançlarına bağlı, gelir dağılımındaki büyük dengesizliği ve bölgesel gelişme farklarını gidermeye

---

¹ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet, 1. Cilt, 1986, sh. 81.

çalışan bir hukuk anlayışıdır. Çünkü hukuk, iktisatta olduğu gibi bir çıkara (menfaate) dayanmaz. Hukuk, herkese göre farklı yorumlar getirmez, farklı uygulamaları sevmez. Eğer bir ülkede hukuk ve demokrasi yoksa o ülkede totaliter bir devlet veya krallık rejimi vardır denebilir. Hukuk, ekonomiyi, insanların canını, malını, hak ve hürriyetlerini, inançlarını korur ve toplumu düzene sokar.

Sosyal adalet, gelir dağılımında ve gelirlerin yeniden düzenlenmesinde (mesela, toplanan vergilerden bir bölümünün, nakit para olarak fakir bölgelere aktarılması veya mal olarak yardım yapılması gibi) uyulması gereken kurallar ve ahlak ilkeleri şeklinde de tanımlanabilir. “Eşit ise, eşit ücret” verilmesinin akla uygun bir davranış ve bir anlayış olarak benimsenmesi de, bu tanımın doğal bir sonucudur, denebilir. Ayrıca, “eşit işe, eşit ücret” ilkesine göre toplumsal yükümlülüklerin bireyler arasında eşit veya dengeli dağılımı durumunda da, ağır vergilerin ve bozuk gelir dağılımının yol açtığı, rant ve kayıt dışı piyasaların, yavaş yavaş sona ereceği söylenebilir.

Burada önemli bir nokta daha karşımıza çıkıyor. O da, sosyal adaletin, kişilerin çalışkanlıkta, zekalarında, kabiliyetlerinde, dikkatlerinde vs... eşit olmaları gerektiği anlamını taşımamasıdır. Tersine sosyal adalet, daha çalışkan, daha kabiliyetli, daha zeki, bir kelime ile, üretime daha fazla katkıda bulunanlara, daha fazla gelir sağlama imkanı yaratmaktadır.

Biraz yukarıdaki sosyal adalet tanımının ahlak kuralları ile ilgili olması büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü, sosyal adalet herkese aynı derecede uygulanamıyorsa o toplumda ahlak kuralları rencide olacağı gibi, gelir dağılımı daha da bozulacak ve toplumda vergi kaçakçılığı, vurgun, soygun, rüşvet, hırsızlık.. alıp yürüyecektir. Bunun içindir ki, ahlak ve vicdanın bir fonksiyonu da, toplumları, sosyal adalete yaklaştırmaktır.

İktisadi konular yanında hukuk’a da büyük önem veren Atatürk, sosyal adalet ve hukuk anlayışını şöyle açıklıyor: Sosyal adalet ve hukuk insanları birleştiren, devlete olan güveni büyük ölçüde arttıran iki önemli faktördür. Nitekim, Atatürk “Adalet mülkün temelidir”. Yani adalet devletin temelidir, demiştir.

Böylece Atatürk: “Adliyesi, tarafı ve bağlı bir devlet düşünülemez” diyerek adaletin, insan özgürlüğü, insan düşüncesi ve hürriyeti üzerinde nasıl etki yapabileceğini gözlerimizin önüne sermiş oluyordu.

Öte yandan Atatürk niçin enflasyona karşıydı? Çünkü, enflasyon yani fiyat yükselişleri toplumdaki her türlü sınıfın gelirlerini aynı oranda etkilemekte, bir başka söyleyişle, herkesin satın alma gücünü (reel gelirlerini) düşündürmektedir. Zengin de fakir de aynı fiyatı ödediğinden ve enflasyon gelirlere göre belirlenmediğinden, sosyal adalet de ortadan kalkmış olmaktadır.

Gelir dağılımı, ne kadar ahenkli yani emeğe göre ve ne kadar dengeli olursa sosyal adalet de, bir bakıma o derece sağlanabilecek demektir. Eğer harcanan aynı emeğe, aynı ücret, farklı emeğe farklı ücretler ödeniyorsa, bu durum ilk bakışta sosyal adalete uygun gibi görünebilir. Ama her yapılan işte elde edilen verim artışının objektif olarak ölçülmesi pek mümkün değildir. Mesela, bir makinede çalışan bir mühendisin, bir ustanın ve bir işçinin elde edilen verimden hak ettikleri pay nasıl hesaplanacaktır? Beş metre fazla kumaş bu üç kişiye nasıl bölünecektir? Ücretle kar nasıl belirlenecektir? Mühendisin

eğitim maliyeti neye göre dikkate alınacaktır?

Aynı Őekilde, enflasyon dönemlerinde fiyatların artışı zenginle fakiri aynı oranda etkileyeceği için veya yine herkese aynı oranda uygulanan KDV (Katma Değer Vergisi) karşısında sosyal adalet nasıl sağlanacaktır? Enflasyon, bir bakıma da, herkesin aynı oranda ödediği vergi olduğuna göre sosyal adalete ve sosyal dayanışmaya aykırı bir faktör sayılmayacak mı? Doğu bölgemizin lise mezunu ile İstanbul'un lise mezunu, niversiteye giriş sınavlarında sosyal adalete uygun bir not alabilecekler mi? Ve bu iki farklı lise mezununa acaba fırsat eşitliği sağlanmış olacak mı?

Sosyal adaletin açıklanması bir de Şöyle yapılmıştır: İnsanların tutum ve davranışlarını, sadece kendi çıkarları değil, aynı zamanda genel "değer görüşleri" ile "değer duyguları" da etkilemektedir². Bu görüş ve duygular sınıf ve çıkar çatışmalarının üstündedir. İşte devleti de kuran, insanları da biraraya getirip topluılaştıran bu değer duygularıdır. Bir başka deyişle, değer görüşleri ve değer duyguları sosyal adaletin, vatan sevgisidir, barıştır, sosyal düzen ve birlikte yaşama arzusudur, milli kültürdür, geleneklerine bağlılıktır, fedakarlık zihniyetidir, dürüstlüktür, doğruluktur ve ahlaklıtır.

Birçokları tarafından eleştirilen Atatürk'ün devletçilik anlayışı ile kurulan KİT'lerden Sümerbank'ın da sosyal adaleti içerdiği söylenebilir. Çünkü, Sümerbank, piyasalarda gelirleri düşük olanları, yüksek fiyat ödeyen zenginlerden korumuştur. Böylece Sümerbank, fiyatların yükselmesini belli ölçülerde önlemiş ve zayıfları, kuvvetliler karşısında, sınırlı da olsa, sosyal adalete yaklaşır bir Őekilde koruma imkanı sağlamıştır denebilir.

Sosyal adaletsizliği azaltan yollardan biri, devletin, daha doğrusu siyasal iktidarın uygulayacağı iktisat politikasıdır. Bu politika sosyal adalet üzerinde olumlu bir etki yapabilir. Mesela, trst ve kartellerin ekonomiye hakim olmaları sosyal adalete aykırı düşmektedir. Bu durum, gelir dağılımını daha da bozmaktadır. Hkmet bu ve benzeri durumları önleyebilmek amacı ile, kanunla "Rekabet Kurulu" oluşturmuş ve rekabet piyasalarından uzaklaşan kartellere, Rekabet Kurulu bir kaç kere ağır para cezaları vermiştir. Aynı Őekilde, enflasyonu düşürmek, faiz oranlarını aşağı çekmek, işsizlere iş imkanı yaratabilmek için, yine iktisat politikaları uygulanabilir ve bu dengesizlikler, en azından belli ölçülerde giderilebilir.

Aslında, bütün dünyada sosyal adalet sağlanmıştır denemez. Çünkü mutlak sosyal adalet niteliği icabı yani doğal kanunlar gereği mevcut değildir. Herşey gibi, nispi kanunlar daha etkili olmaktadır. Sadece, büyük ve önemli farklılıklar, dengesizlikler giderilebilir (gelişmiş ülkelerde olduğu gibi). Bu büyük ve önemli farklılıklar ise daha çok gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde dikkatlere çarpmaktadır.

---

² Wilhelm Rpke; ağımızın Buhranı, eviri: Orhan Tahsin Günden; İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1967, sh. 10.